

olmak üzere birçok kişinin hayatı hakkında bilgiler kaydedilmiştir. Ebû Şâme el-Makdisî'nin Nüreddin Mahmud Zengî ile Selâhaddin-i Eyyübî dönemleri Mısır ve Suriye tarihine dair *Kitâbü'r-Ravzateyn*'i ve zeyli, Ali b. Hasan el-Hazrecî'nin Resûliler devri Yemen tarihiyle ilgili *el-'Ukûdü'l-lü'lü'yye'si*, İbnü'd-Deyba'nın Yemen tarihine dair *Buğyetü'l-müstefid fi aḥbâri medîneti Zebîd*'i ve müellifi tarafından yazılan zeyilleri, İbn Tağrıberdî'nin *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısr ve'l-Kâhire'si*, Mîr Muhammed Ma'sûm'un *Târîḫ-i Sind*'i, Nizâmeddin Ahmed Herevî'nin Hindistan tarihiyle ilgili *Ṭabaḳât-ı Ekberî'si* ve Ahmed b. Muhammed el-Makkarî'nin Endülüs tarihi yanında Vezir Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in hayatına dair *Nefḫu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'raḫîb* adlı eserinde de birçok kişinin biyografisi hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Bazı biyografi eserleri yıllara göre kaleme alınmış olup, bunlarda belirli bir yılda vefat eden kişileri bir arada görme imkânı vardır. Zehebî'nin *Târîḫü'l-İslâm*'ının muhtasarı olup 700 (1300) yılına kadar gelen *el-'İber fi ḥaberî men gaber* adlı eseri ve zeyli ile İbnü'l-İmâd'ın ulemâ ve devlet adamlarına ait 10.000 civarında biyografi içeren *Şezerâtü'z-zeheb*'i eserlerin en meşhurlarıdır. Öte yandan Taberî'nin *Târîḫü'l-ümem ve'l-mülûk*'ü, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *el-Muntaẓam*'ı, İzzeddin İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-târîḫ*'i, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye'si*, Bedreddin el-Aynî'nin *İkḍü'l-cümân*'ı, Mîr-hând'ın *Ravzatü's-şafâ' fi sîreti'l-enbiyâ' ve'l-mülûk ve'l-hulefâ's*, Hândmîr'in *Ḥabîbü's-siyer fi aḥbâri efrâdi'l-beşerî* gibi umumi tarih kitaplarında da hükümdarların yanı sıra birçok kişinin biyografisine yer verilmiştir. Belli bir asırda yaşayan kişilerin biyografilerini içeren eserler de vardır. VIII. (XIV.) yüzyıl için İbn Hacer el-Askalânî'nin *ed-Dürrerü'l-kâmine fi a'yanî'l-mi'eti's-sâmine'si*, IX. (XV.) yüzyıl için Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî'nin *ed-Ḍav'ü'l-lâmî' li-ehli'l-ḳarnî't-tâsi'* ve Süyûtî'nin *Naẓmü'l-ikḳyân fi a'yanî'l-a'yan*'ı, X. (XVI.) yüzyıl için Necmeddin el-Gazzî'nin *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-menâkıbi a'yanî'l-mi'eti'l-âşire'si*, XI. (XVII.) yüzyıl için Necmeddin el-Gazzî'nin *Luḫū's-semer ve ḳaḫfū's-semer min terâcimi a'yanî't-ṭabaḳâti'l-ülâ mine'l-ḳarnî'l-hâdî 'aşerî* ve Muhammed Emîn el-Muhibbî'nin *Ḥulâşatü'l-eşer fi a'yanî'l-ḳarnî'l-hâdî 'aşerî*, Şillî'nin *İkḍü'l-cevâhir ve'd-dürrer fi aḥbâri'l-hâdî 'aşerî*, XII. (XVIII.) yüzyıl için Muhammed

Halîl el-Murâdî'nin *Silkü'd-dürrer fi a'yanî'l-ḳarnî's-sânî 'aşerî* ve Ahmed b. Nûmân el-Âlûsî'nin *ed-Dürrü'l-munteşir fi ricâli'l-ḳarnî's-sânî 'aşer ve's-sâliḫ 'aşerî*, XIII. (XIX.) yüzyıl için Baytâr'ın *Hilyetü'l-beşer fi târiḫi'l-ḳarnî's-sâliḫ 'aşerî*, Halîl Merdem Bek'in *A'yanü'l-ḳarnî's-sâliḫ 'aşer fi'l-fikr ve's-siyâse ve'l-ictimâ'* adlı eseri ve Mısırlı Ahmed Teymur Paşa'nın *Terâcümü a'yanî'l-ḳarnî's-sâliḫ 'aşer ve evâ'ili'l-ḳarnî'r-râbi' 'aşerî*, Muhammed Cemîl eş-Şattî'nin *A'yanü Dimaşḳ fi'l-ḳarnî's-sâliḫ 'aşer ve nişî'l-ḳarnî'r-râbi' 'aşer min 1201-1350 h.* adlı kitabı zikredilebilir. İranlı âlim Âgâ Büzürg-i Tah-rânî, *Ṭabaḳâtü a'lâmî's-Şi'a* adlı eserinde IV-XIV. (X-XX.) yüzyıllar arasında yetişen Şîi âlimlerini yüzyıllara göre gruplandırarak ele almıştır.

Bazı hususlarda ortak niteliklere veya fiziksel özelliklere sahip kişiler hakkında da kitaplar yazılmıştır. Câhiz *Kitâbü'l-Buḫlâ*'sında cimriliğiyle meşhur kişilerden, *el-Bursân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-ḫülân*'ında sakat ve hastalıklı olan meşhurlardan bahseder. Ebû Hâtîm es-Sicistânî'nin *Kitâbü'l-Mu'ammerin*, Ebû Zekeriyâ İbn Mende'nin *Cüz' fihi men 'aşe mi'e ve 'işrine sene mine's-şahâbe*, Zehebî'nin *Cüz' fihi ehli'l-mi'e* adlı eserleri yüzyıldan fazla yaşayan kişilere dairdir. Safedî *Nektü'l-himyân fi nüketi'l-'umyân*'ında ünlü müslüman âmâların, eş-Şu'ur bi'l-'ur adlı eserinde bir gözü görmeyen seksen civarında kişinin biyografisine yer vermektedir. İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'i, Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn'u* ve Bağdatlı İsmâil Paşa tarafından bu esere yazılan *İzâḫü'l-meknûn* adlı zeyille Fuat Sezgin'in *Geschichte der arabischen Schriftums'u* (GAS), Charles A. Storey'in *Persian Literature'u* ve Şâkir Mustafa'nın *et-Târîḫü'l-'Arabî ve'l-mü'erriḫûn'u* gibi bio-bibliyografik kitaplarda muhtelif ilimlere dair eserlerden bahsedilirken müelliflerin hayatı hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Bağdatlı İsmâil Paşa'nın 9000 civarında müellifin biyografisini ve eserlerini ele aldığı *Hediyyetü'l-'ârifin*'i, Hayreddin ez-Ziriklî'nin başlangıçtan itibaren İslâm kültür tarihinde meşhur olmuş şahsiyetlere ve belli başlı şarkiyatçılara dair hacimli ansiklopedik eseri *el-A'lâm*'ı, Ömer Rızâ Kehhâle'nin Arapça eser yazan müelliflere dair 19.000 civarında biyografi içeren *Mu'cemü'l-mü'ellifin*'i ve aynı yazarın *A'lâmü'n-nisâ' fi âlemeyi'l-'Arab ve'l-İslâm*'ı XX. yüzyılda yazılmış önemli biyografi eserleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un mukaddimesi, I, 100, 103; M. Abdülğani Hasan, *et-Terâcim ve's-siyer*, Kahire 1955; H. Gibb, "Islamic Biographical Literature", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London 1962, s. 54-58; A. K. S. Lambton, "Persian Biographical Literature", a.e., s. 141-151; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 93-95, 100-106; D. Grimwood-Jones, "Genealogy, Biographical Dictionaries and Who's Whos", *Arab Islamic Bibliography* (ed. D. Grimwood-Jones v.d.ğr.), Sussex 1977, s. 78-100; Şâkir Mustafa, *et-Târîḫü'l-'Arabî ve'l-mü'erriḫûn*, Beyrut 1980-93, I-IV, tür.yer.; Hânî el-Amed, *Dirâsât fi kütübü't-terâcim ve's-siyer*, Amman 1981, s. 93-94, 97, 121-122; P. Auchterlonie, *Arabic Biographical Dictionaries: A Summary Guide and Bibliography*, Durham 1987; R. Stephen Humphreys, *Islamic History*, Princeton 1991, s. 79, 188-189, 192; M. Fethî Osman, *el-Medḫal ile't-târîḫi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1992, s. 149-160; Tarif Khalidi, *Arabic Historical Thought in the Classical Period*, Cambridge 1994, s. 46, 49, 204-210; a.m.f., "Islamic Biographical Dictionaries: A Preliminary Assessment", *MW*, LXIII/1 (1973), s. 53-65; Wadâd al-Qâdi, "Biographical Dictionaries: Inner Structure and Cultural Significance", *The Book in the Islamic World: The Written Word and Communication in the Middle East* (ed. G. N. Atiyeh), New York 1995, s. 93-122; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 30, 73, 82-84, 89-90, 142, 146, 148, 151, 163, 271; J. S. Meisami, *Persian Historiography to the End of the Twelfth Century*, Edinburgh 1999, tür.yer.; *Interpreting the Self: Autobiography in the Arabic Literary Tradition* (ed. Dwight F. Reynolds), Berkeley 2001, s. 38-44; C. F. Robinson, *Islamic Historiography*, Cambridge 2003, s. 59, 61, 68-74; R. W. Bulliet, "A Quantitative Approach to Medieval Muslim Biographical Dictionaries", *JESHO*, XIII (1970), s. 195-211; İbrahim Hafsi, "Recherches sur le genre 'Tabakât' dans la littérature arabe", *Arabica*, XXIII/3, Leiden 1976, s. 227-265; XXIV/1 (1977), s. 1-41; XXIV/2 (1977), s. 150-186; Malak Abiad, "Origine et développement des dictionnaires biographiques arabes", *BEO*, XXXI (1979), s. 7-15; G. Makdisi, "Tabaqât-Biography: Law and Orthodoxy in Classical Islam", *IS*, XXXII/4 (1993), s. 371-396; Heffening, "Tabakat", *IA*, XI, 590-592; Cl. Gilliot, "Tabakât", *EI*² (Ing.), X, 7-10.

CASİM AVCI

Osmanlı Dönemi. Osmanlı döneminde genel olarak bir kişiyi anlatan biyografi eserlerine "tercüme-i hâl", birden fazla kişinin biyografisini içeren eserlere "terâcim-i ahvâl" denilmiştir. Arap tabakat geleneği ile İran *tezkiye** geleneğinin tesiri altında çeşitli biyografiler kaleme alınmış, biyografi edebiyatı zenginleştikçe "vefeyât, ravza, riyâz, gülzâr, gülşen, hadîka, devha, sefine, tuhfe" gibi çeşitli isimlendirmeler ortaya çıkmıştır. Bu arada İslâmî edebiyatın uzantısı olarak "siyer" türü bu dönemde de devam etmiştir. Osmanlılar'da biyografi çalışmaları gerçek anlamda

XVI. yüzyılda başlar. Ancak İslâmî edebiyat geleneğinin devamı niteliğinde XIV. yüzyılın sonlarında Ahmedî'nin kaleme aldığı *İskendernâme* ilk biyografik eser kabul edilebilir. Yine İslâmî edebiyatın devamı olarak Hz. Hamza'nın kahramanlıklarını konu edinen ilk *Hamzanâme* XV. yüzyılın birinci çeyreğinde Ahmedî'nin kardeşi Hamzavî tarafından yazılı hale getirilmiş, yeniçeri ortalarında okunmuştur. Aynı yüzyılda Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini de anmak gerekir. İstanbul'un fethinin ardından Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı gelişmeye başlayınca özellikle II. Bayezid devrinde ve sonraki dönemlerde ilk Osmanlı tarihleriyle Osmanlı tarihini dünya tarihinin bir parçası şeklinde ele alan umumi tarihler ortaya çıkmış, bunlarda kısmen yer alan biyografik bilgiler dışında XVI. yüzyıl ortalarına kadar müstakim biyografi kitabı kaleme alınmıştır. Menâkıb türü eserlerin de biyografi niteliği taşıdığı söylenebilir (bk. MENÂKİBNÂME). Osmanlı edebiyatında menâkıbnâmeler dışında tabakat tarzındaki ilk özgün biyografi kitapları olan tezkireler XVI. yüzyılda Kanûnî Sultan Süleyman devrinin ortalarında yazılmaya başlanmıştır. Tezkire kavramı ile genelde belli meslek grubunda bulunan kişilerin biyografilerini içeren eserler kastedilir. Bunların en yaygın örnekleri şuarâ tezkireleri ve menâkıbnâmelerle aynı nitelikteki evliya tezkireleridir. Sayıları az da olsa hattat ve mûsikîşinaslara dair tezkireler de yazılmıştır (bk. TEZKİRE).

XVI. yüzyılda Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin Arap tabakat geleneğine uyararak Arapça kaleme aldığı *eş-Şekâ'îku'n-nu'mânîyye* gerçek anlamda ilk tabakat kitabı vasfı taşır. Eserin daha müellifinin sağlığında tercüme ve zeyilleri yapılmaya başlanmış, bu gelenek XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş, böylece bir *Şekâ'îk* külliyyatı ortaya çıkmıştır. Taşköprizâde'nin daha önce yazdığı, başta Hz. Peygamber ile ashabının biyografileri olmak üzere din, hukuk, kelâm, tıp, astronomi bilgilerleriyle filozoflara dair eseri *Nevâdirü'l-ahbâr*'ı aynı ilgiyi görmemiştir. Bu yüzyılda Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Menâkıb-ı Hünerverân*'ı ile Osmanlı hattatları ilk defa müstakim bir esere konu olmuştur.

XVII. yüzyılda biyografi türünün biraz daha geliştiği ve farklı mesleklerden kişiler için çalışmalar yapıldığı dikkati çeker. Ulemâ biyografileri bu asırda *Şekâ'îk* zeyili tarzında kaleme alınmıştır. Nev'îzâde Atâî, başta Hısım Ali Çelebi'nin Arapça *el-İkâdü'l-manzûm*'u olmak üzere daha önce

yazılmış zeyilleri kullanarak meydana getirdiği *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâ'ik*'inde sadece müderris, kadı, kazasker ve şeyhülislâmlar değil tasavvuf erbabı ulemâ ile şairlere de yer vermiş, her padişah döneminin önemli olaylarından kısaca söz etmiştir. Birçok alanda olduğu gibi biyografi alanında da XVII. yüzyıla damgasını vuran müellif Kâtib Çelebi'dir. Aynı zamanda büyük bir bibliyograf olan ve daha ziyade bu alandaki *Keşfü'z-zunûn* adlı eseriyle tanınan Kâtib Çelebi'nin otobiyografileri hariç tutulursa biyografi türündeki yegâne eseri *Süllemü'l-vüşûl ilâ Tabakâti'l-fuhûl*'dür. Tertibi Taşköprizâde Ahmed'in *Nevâdirü'l-ahbâr*'ı tarzında olan ve onu tamamlar nitelikte alfabetik kaleme alınan *Süllemü'l-vüşûl*, *Keşfü'z-zunûn* gibi Arapça'dır. Muhammed Emîn el-Muhibbî'nin daha çok Osmanlı Arap dünyasında yetişmiş ünlü şahsiyetlere dair eseri *Hulâşatü'l-eser fi a'yânî'l-ğarnî'l-hâdî 'aşerî* de tabakat geleneğinin örneklerinden kabul edilebilir. *Vefeyât-ı Pür-iber* adıyla ilk vefeyâtnâmeyi Alaybeyzâde Mehmed Emin Efendi yazmış, burada İslâm ve devlet büyükleri hakkında kısa bilgiler vermiştir. Bu yüzyılda hayatına dair fazla bilgi bulunmayan Nefeszâde İbrâhim tarafından kaleme alınan ve hat sanatının ilk ustalarından IV. Murad'a kadar gelmiş ünlü kişilerden söz eden *Gülzâr-ı Savâb* da önemlidir.

Biyografi türü XVIII. yüzyılda daha da zenginleşir ve çeşitlilik arzeder. Ulemâ biyografileri yine "Zeyl-i Şekâik" türünde Uşşâkizâde İbrâhim Efendi ile bunu beğenmeyen Şeyhî Mehmed Efendi tarafından yazılan ve hemen aynı dönem âlimlerinden söz eden *Vekâyi'u'l-fuzalâ* adlı eserlerle devam ederken bazı makam sahiplerinin biyografilerini bir araya getiren eserlerin sayısında önemli artış görülür. Osmanlı padişahlarının çok kısa biyografilerini *Hadikatü'l-mülûk*'te toplayan Osmanzâde Ahmed Taib'in bu eseri için aynı asırda Şehrîzâde Mehmed Said *Gülşen-i Mülûk* adıyla bir zeyil kaleme almıştır. Fakat Osmanzâde'nin bu alandaki asıl önemli eseri sadrazam biyografilerini içeren *Hadikatü'l-vüzerâ*'dır. Bu eser *Şekâ'îk* gibi büyük rağbet görmüş ve XX. yüzyıl başlarına kadar gelen zeyilleri yapılmıştır. Behcetî Seyyid İbrâhim'in *Târih-i Sülâle-i Köprülü* adıyla bilinen *Silsiletü'l-âsafiyye* adlı eseri bir vezir ailesini ele alan ilk ve tek biyografi örneğidir. Bu yüzyılın sadrazamlarından Hekimoğlu Ali Paşa'nın oğlu İsmâil Ziyâeddin Bey'in yazdığı *Metâliu'l-âliye fi gurreti'l-gâliye*'de müellif

babasının biyografisinden ve dönemin olaylarından söz eder. Bu asırda yazılıp alanında çığır açmış bir başka eser şeyhülislâm biyografilerini ihtiva eden *Devhatü'l-meşâyih*'tir. Asrın büyük biyografi âlimi Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi tarafından kaleme alınan bu eser de yapılan zeyillerle imparatorluğun sonuna kadar getirilmiştir. Nakîbüleşraf Hacı-kâsımzâde Seyyid Mehmed Rızâ Efendi, Kırım hanlarının biyografisini *es-Seb'u's-seyyâr fi ahbâri mülûki't-Tâtâr* adlı eserinde toplamıştır. Aynı asırda Ahmed Resmî Efendi kendi devrine kadar yaşamış reisülküttâbları *Halikatü'r-rüesâ*'da (*Sefînetü'r-rüesâ*), Dârüssaâde ağalarını *Hamiletü'l-küberâ*'da bir araya getirmiştir. İbrâhim Nâilî Efendi bunlardan ilkinin *Hadikatü'r-rüesâ* adıyla özetlemiş ve bir de zeyil yazmıştır. Daha önce Derviş Abdullah tarafından kaleme alınan *Risâle-i Teberdâriyye fi ahvâli âğâ-yı Dârüssaâde* adlı, zenci aleyhtarlığı yapan sübjektif eser hariç tutulursa Ahmed Resmî'nin *Hamiletü'l-küberâ*'sı bu alandaki ilk ve son örnek kabul edilebilir. Ahmed Resmî'nin bir başka biyografî çalışması, Alaybeyzâde Mehmed Emin Efendi'nin telif ettiği *Vefeyât*'ı 1778'e kadar getirdiği zeyildir. Yine XVIII. yüzyılda hat sanatkarlarının biyografilerini veren *Devhatü'l-küttâb*'ı Suyolcuzâde Mehmed Necib *Gülzâr-ı Savâb*'a zeyil olarak yazmıştır. Aynı asırda Kadızâde Ahmed b. Halîl tarafından *Tuhfetü'l-küttâb* ve Müstakimzâde tarafından *Tuhfe-i Hattâtîn* adıyla aynı türde eserlerin telifi sürmüştür. Müstakimzâde Süleyman Efendi'nin *Mecelletü'n-nisâb* adlı Arapça eseri Kâtib Çelebi'nin *Süllemü'l-vüşûl*'ünün zeyli olup İslâm ve Türk büyüklerinin çok kısa biyografilerini içerir. Müstakimzâde, meşhur tarikat şeyhlerinden on sekizini *Meşâyih-nâme-i İslâm* adlı eserinde toplamıştır. Şeyhülislâm Ebûishakzâde Esad Efendi bestekârların biyografilerini ilk defa *At-rabü'l-âsar*'da bir araya getirmiştir. Murâdî'nin *Hulâşatü'l-eser*'in zeyli olan *Silkü'd-dürer fi a'yânî'l-ğarnî's-şânî 'aşerî* özellikle Arap diyarında yetişmiş ünlü kişileri kapsar ve tabakat geleneğinin son tipik örneği kabul edilir. Vefeyât türünün asıl güzel örnekleri de bu asırda kaleme alınmıştır. Seyyid Hasib Üsküdârî *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*'sinde İslâm büyüklerinden söz ederken Hüseyin Ayvan-sarâyî *Hadikatü'l-cevâmi'* adlı ünlü eserinde cami, mescid gibi hayrat yaptırınların ve bu yapıların hazîrelerinde medfun olanların biyografilerini verir.

XIX. yüzyılda biyografi türü eserlerin telifi devam etmiş, Fındıklı İsmet Efendi son *Şekâ'ik* zeynli *Tekmiletü's-Şekâik fi hakkı ehli'l-hakâik* adıyla kaleme almıştır. Âkifzâde Abdürrahim tarafından yazılan *el-Mecmû' fi'l-meşhûd ve'l-mağşûd* adlı Arapça eserde 1763-1817 yılları arasında yaşamış ulemâ ve meşâyih ten söz edilir. Bu yüzyılda türünün ilk örneği sayılan biyografi kitapları kaleme alınmıştır. Karslızâde Cemâleddin Mehmed, Osmanlı tarihçilerini ilk defa *Âyine-i Zurefâ* adıyla bir araya getirmeye çalışmıştır. Yine ilk defa Osmanlı nakîbüleşraflarının hayatı, Ahmed Nazif tarafından *Riyâzü'n-nükabâ* ve Topal Rifat Efendi tarafından *Devhatü'n-nükabâ* adlı eserlerde toplanmıştır. Kaptan-ı deryâların biyografilerini Hafid Efendi *Sefinetü'l-vüzerâ*'da, Râ-miz Paşazâde Mehmed İzzet *Harîta-i Kapûdânân-ı Deryâ*'da vermiştir. Bu alanda bir başka eser, Şehrîzâde Mehmed Sa'id'in *Tuhfe-i Mustafaviyye fi beyânî Kapûdânân-ı Devlet-i Aliyye*'sidir. Aynı yüzyılda Habib Efendi *Hat ve Hattâtân*'da İran ve Türk hattatlarından bahseder. Şehbaz Giray'ın oğlu Halim Giray, *Gülbün-i Hânân* adlı eserinde kırk dört Kırım hanının biyografisini bir araya getirmiştir. Mehmed Süreyyâ Bey'in *Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye* yahut yaygın adıyla *Sicill-i Osmânî*'si bu yüzyılda yazılmış genel nitelikte biyografi kitabıdır.

XX. yüzyılda Bağdatlı İsmâil Paşa'nın *Hediyyetü'l-ârifîn*'i gibi genel, İbnülemin Mahmud Kemal'in *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, Hoş Sadâ, Son Asır Türk Musikîşinasları, Son Hattatlar*'ı gibi özel nitelikli biyografik eserler kaleme alınmıştır. Yine birçok biyografik eserin yazarı olan Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* biyo-bibliyografik kaynaklardır. Aynı sahada Necip Âsım'ın (Yazıksız) "Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri" adlı çalışması zikredilebilir (*TOEM*, I/1 [1328], s. 41-52; II/7 [1328], s. 425-435; II/8 [1329], s. 498-499). Bu arada XIX ve XX. yüzyıllarda toplu ve özellikle bağımsız biyografi ve otobiyografi yazımında büyük artış olduğunu belirtmek gerekir (Koray, s. 155 vd.). Müstakil eserlerden başka bazı Osmanlı kroniklerinde çeşitli biyografiler bulunur. Bu eserlerde her padişah döneminin veya her yılın sonunda o yıl içinde ölmüş şahsiyetler hakkında verilen bilgiler özgün kaynak değerinde kabul edilebilir. Osmanlı devlet memurlarının resmî hal tercümelerini ihtiva eden *Sicill-i Ahvâl Defterleri* 1879-1909 yılları arasında tutulmuş en sağlam biyografi kayıtlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

TCYK, s. 617-753; Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası*, İstanbul 1959, s. 155-172; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 331 vd.; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 93-95; Cengiz Orhonlu, "Derviş Abdullah'ın Dârüssaâde Ağaları Hakkında Bir Eseri: Risâle-i Teberdâriyye fi Ahvâl-i Dârüssaâde", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 225-249; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1982, I, 353 vd.; Houria Yekhef, *Kâtip Çelebi ve Sülemü'l-vusûl'ü* (doktora tezi, 1996), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., "Kâtip Çelebi'nin Sülemü'l-vusûl İsmi Eseri Üzerine", *İslâmî Araştırmalar*, XII/2, Ankara 1999, s. 149-158; Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Tarih Edebiyatında Biyografi Türünün Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi", *Nazımdan Nesire Edebî Türler* (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul 2009, s. 125-133; Behcet Gönül, "İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakâ'ik al-Nu'mâniya Tercüme ve Ze-yilleri", *TM*, VII-VIII/2 (1945), s. 151 vd.; Orhan Okay, "Tarihin Üvey Evlâdı: Biyografi", *Zaman*, İstanbul 2 Eylül 2001, s. 17; O. Bouquet, "L'autobiographie par l'état chez les derniers ottomans", *Turcica*, XXXVIII, Paris 2006, s. 251-379.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

TABAKÂTÜ'İ-ETİBBÂ
ve'İ-HÜKEMÂ

(طبقات الأطباء و الحكماء)

İbn Cülcül'ün

(ö. 384/994 [?])

hekim ve filozoflara dair eseri

(bk. İBN CÜLCÜL).

TABAKÂTÜ'İ-HANÂBİLE

(طبقات الحنابلة)

İbn Ebû Ya'lâ'nın

(ö. 526/1131)

Hanbelî âlimlerinin
biyografisine dair eseri

(bk. İBN EBÛ YA'LÂ).

et-TABAKÂTÜ'İ-KÜBRÂ

(الطبقات الكبرى)

İbn Sa'd'ın

(ö. 230/845)

siyer-megâzi

ve tabakata dair eseri

(bk. İBN SA'D).

et-TABAKÂTÜ'İ-KÜBRÂ

(الطبقات الكبرى)

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin

(ö. 973/1565)

sûfi tabakata dair eseri

(bk. ŞA'RÂNÎ).

TABAKÂTÜ'İ-MEMÂLİK

(طبقات الممالك)

Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin

(ö. 975/1567)

Kanûnî Sultan Süleyman
dönemine ait eseri.

Müellif eserinin adını *Tabakâtü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik* olarak kaydetmekle birlikte daha sonraki bazı kaynaklarda *Derecâtü'l-mesâlik fi tabakâti'l-memâlik* şeklinde, *Keşfü'z-zunûn*'da ise *Târih-i Âl-i Osmân* diye geçer. Fakat Kâtip Çelebi müellifin eseri *Tabakâtü'l-memâlik* diye adlandırdığını, baş tarafında otuz tabaka ile 350 dereceyi kapsayan bir fihrist verdiğini ve kitabın *Süleymanname*'lerden biri olduğunu belirtir (I, 284). Nişancılık makamına yükselerek devlet bürokrasisinde önemli bir yere sahip olan Celâlzâde Mustafa Çelebi eserin telif sebebinin hem padişahın hayır duasını almak hem de ölümünden sonra kendi adının beka bulmasını istemek şeklinde verirse de asıl niyetinin önceliği tarihçilerin ihmâl ettikleri hususları kaleme almak olduğu anlaşılır. Zira takdim kısmında devletin taşra yapısı, halkın durumu, ilmî ve askerî teşkilât, bahriye, devlet hazinesi ve madenlerden söz etmek istediğini kaydeder. Telif planını veren müellif, eserinin otuz bölümden (tabaka) ve her bölümün 375 alt başlıktan (derece) meydana geleceğini söyler. Bu arada eski tarihçileri "hakâyik-ı ahvâle vâkıf" olmayıp sadece duyduklarını yazdıkları için eleştirir. Eserine pek çok memâlik ve mesâlik ihtiva etmesinden, nice olaylar hakkında bilgi vermesinden dolayı bu adı koyduğunu belirtir.

Müellif eserinde devlet ve saltanat erkânından, eyalet ve sancaklardan, imparatorluk içindeki kalelerden, orduyu oluşturan askerî zümrelerden, donanma gemilerinden, her yönüyle İstanbul'un tarihinden; Rumeli, Kuzey Afrika, Eflak-Boğdan'dan; başta Macaristan olmak üzere Orta ve Batı Avrupa devletlerinden; Anadolu, Karaman, Sivas, Dulkadirli, Erzurum, Diyarbakır, Van, Halep, Şam, Mısır, Haremeyn, Yemen, Bağdat, Basra gibi Osmanlı eyaletlerinden ve Kanûnî Sultan Süleyman devri olaylarından söz edeceğini kaydeder. Ancak eserin sadece otuzuncu bölümün konusunu teşkil eden Kanûnî Sultan Süleyman devri olaylarıyla ilgili tarih kısmı zamanımıza ulaşmıştır. Bu sebeple müellifin ilk yirmi dokuz bölümü yazmadığı veya yazdığı halde bugüne kadar gel-